

21 ЛЮТОГО

МІЖНАРОДНИЙ ДЕНЬ РІДНОЇ МОВИ

Мова – душа нації

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ
ВИКОНАВЧОГО ОРГАНУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ)

Публічна бібліотека імені Лесі Українки для дорослих міста Києва
Відділ електронних ресурсів та довідково-бібліографічного обслуговування

Мова – душа нації

Тематична добірка літератури

Випуск 2

Київ - 2026

*Мова – душа кожної національності, її святощі, її
найцінніший скарб. У мові наша стара, й нова
культура, ознака нашого національного визнання...І
поки живе мова – житиме й народ, як національність.
Не стане мови – не стане й національності: вона геть
розпорошиться поміж дужчим народом...*

Іван Огієнко (Митрополит Іларіон)

Щороку 21 лютого увесь світ долучається до святкування Міжнародного дня рідної мови, або Міжнародного дня материнської мови. Цей день нагадує про необхідність збереження та підтримки рідних мов, які є невіддільною частиною ідентичності кожної нації.

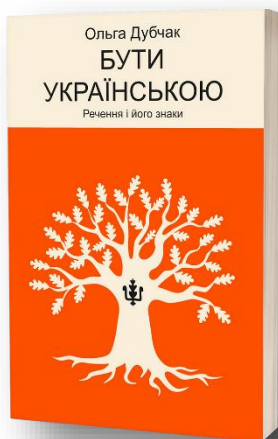
На XXX сесії Генеральної конференції Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, що проходила 26 жовтня – 17 листопада 1999 року в Парижі, було оголошено про «підтримку мовного, культурного різноманіття та багатомовності».

Оскільки з 6 000 розмовних мов світу близько половині загрожує зникнення, ЮНЕСКО прагне підтримувати мову як ознаку культурної належності людини. Окрім того, вивчення іноземних мов та багатомовність є ключами до взаєморозуміння, взаємоповаги та людяності.

Щорічне відзначення цього дня використовується для скерування уваги на меншини з менш ніж 10 тисяч осіб, які активно розмовляють рідною мовою. Часто ці мови не передаються наступному поколінню і потрапляють у забуття. Багато мов, котрими розмовляють менше як 100 осіб, не задокументовані.

Обов'язок кожної людини – вивчати, знати та неодмінно берегти рідну мову. Народ, який не усвідомлює значення рідної мови, її ролі в розвитку особистості, не може розраховувати на гідне місце в суцвітті народів. В історії української мови були доволі складні часи – її забороняли, викорінювали з побуту, культурного та політичного життя. Але, попри всі труднощі, українцям вдалося зберегти свою квітучу мову, якою нині розмовляють понад 45 мільйонів людей по всьому світу.

Пропонуємо вашій увазі тематичну добірку літератури про рідні мови корінних народів України. Цей список літератури є логічним продовженням добірки [«Рідна мова – найцінніший скарб нації»](#).

Дубчак, О. Бути українською. Речення і його знаки / Ольга Дубчак. – Київ : Віхола, 2025. – 256 с. : іл., портр.

Книжка «Бути українською» – четверта й остання в серії, присвяченій українській мові. Вона містить захоплену, а подекуди й суперзахоплену синтаксично-пунктуаційну розповідь про особливості українського речення, його структуру, типи ускладнень і, звісно, розділові знаки, що їх ми використовуємо і наприкінці, і в середині цього чарівного мовного творіння. Авторка переконана, що після прочитання ми ще більше й назавжди полюбимо свою українську мовоньку.

Булаховський, К. А. Мова, що стала світовим трендом : факти про українську мову, яких ви не знали / Кирило Булаховський. – Львів : Апріорі, 2024. – 119 с. : іл.

Ця унікальна книга про оселю нашого буття – українську мову. Саме про неї оригінально й захопливо розповідає автор, пропонуючи абсолютно новий, позбавлений стереотипів підхід.

Видання має стислий формат. Тут немає води, ліричних відступів, пафосних слів – тільки конкретика, приправлена рясним фактажем. Тепер такі часи... З війною ми швидко перейшли від романтизму до реалізму. Не хочеться пустопорожньої балаканини, зайвих слів і довгих фраз, що часто буває в подібних популярних лінгвістичних роботах. Хочеться все по суті. Пропонована книга без винятку буде цікавою всім, хто прагне краще пізнати мову незламного українського народу.

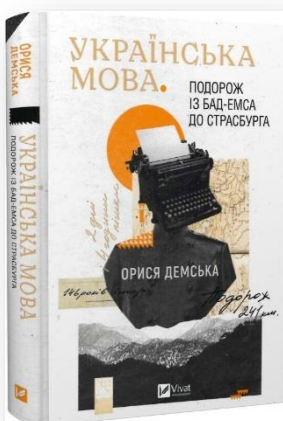

Абдулаєва, Г. Історія Криму. Коротка оповідь великого шляху / Гульнара Абдулаєва. – Київ : Віхола, 2024. – 224 с. : портр.

Від таврів, племінних союзів і перших античних міст до депортацій, репресій та зрештою окупації. Історикиня Гульнара Абдулаєва знайомить нас із кримськими татарами, караїмами й кримчаками, розповідає, ким були уруми та як припинило своє існування Кримське ханство.

Як Чорне озеро стало Чорним морем, якою мовою говорили корінні народи Криму та які стосунки були між козаками й кримськими татарами? Як росія завойовувала Крим і переписувала історію, вдавалася до терору, голоду, депортації...

Історикиня пише своєрідний життєпис Криму, розповідаючи, яким він був і як ми опинилися саме в цій точці нашої історії.

Демська, О. Українська мова. Подорож із Бад-Емса до Страсбурга / Оріся Демська ; [іл. В. Смаль]. – Харків : Vivat, 2024. – 301, [1] с. : іл., табл., мапи. – (Серія «Актуальна тема»).

На культурній мапі модерної української мови є дві важливі точки: Бад-Емс, звідки указом намагались переконати світ, що української мови немає, не було і бути не може, і Страсбург —

точка, де 21 березня 2022 року українська отримала статус майбутньої офіційної мови Європейського Союзу. Оріся Демська розповідає про зародження й розвиток української мови від індоєвропейської прамови до наших днів, її взаємодію з іншими мовами, історію взаємозбагачень, непримириме протистояння з російською і перебіг лінгвоцидів, із яких вона все ж таки вийшла переможницею.

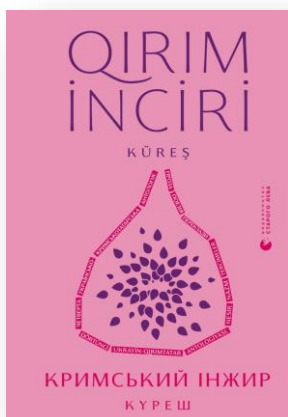
Доступно про формування української державності і національної ідентичності через мову і завдяки мові.

Кузнєцова, Є. Мова-меч. Як говорила радянська імперія / Євгенія Кузнєцова. – Глибока : Твоя підпільна гуманітарка, 2024. – 376 с. : іл.

Ця книжка – це спроба відповісти на питання: Чому наші стосунки з мовами саме такі? Чому і зараз є люди, яким соромно говорити мовою власних батьків чи дідів? Чому нам буває соромно за рідні діалекти? Чому деякі з нас досі вважають, що мова – це нейтральна річ у собі, і не знати мову власної країни – це нормально? Чому на території сучасної Росії прямо зараз гине стільки мов? Чому якась мова комусь здається вищою, а якась – нижчою? Мова-меч у ста невеликих розділах описує мовну реальність СРСР. Книжку можна починати читати з будь-якого розділу. Це науково-популярне видання для широкого кола читачів про мовні стосунки на тлі радянського періоду.

Мова-меч – це не заклик озброюватись мовою, як мечем. Ця книжка описує те, як в Радянському Союзі мечем стала російська. Рідна мова у боротьбі з імперіями має стати щитом.

Кримський інжир. Куреш : антологія : [книжка-білінгва] = Qırım inciri. Küreş / [уклад. Алім Алієв, Анастасія Левкова]. – Львів : Вид-во Старого Лева, 2023. – 560 с.

Це антологія найкращих творів четвертого однойменного літературного конкурсу (2021–2022 років), що об'єднує поезію, прозу та переклади українською та кримськотатарською мовами. Збірка висвітлює теми кримськотатарської культури, життя під окупацією, містить твори бранців Кремля, а також переклади латиницею.

Казковий світ України : [для читання дорослими разом із дітьми 5-9 років] / [уклад. О. О. Чабанова] ; іл. Анастасії Грищенко. – [Харків] : Основа, 2023. – 208 с.

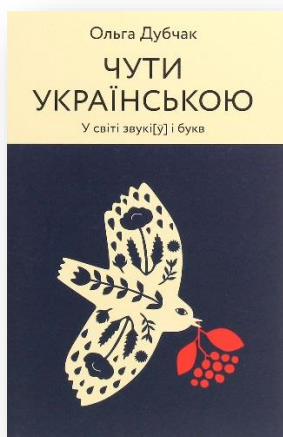
Мандруючи казковими сторінками цього видання, разом із дітьми ви познайомитеся з героями єврейського, кримськотатарського, молдавського фольклору. Дізнаєтеся історії про злих панів, падишахів та королів із польських, азербайджанських і болгарських казок. Вирушите у пригоди з персонажами грецьких, гагаузьких і румунських казок і, звичайно, ознайомитеся з чудовими візирями українського казкотворення.

Мар'інка : етнокультурний портрет українського селища на Донеччині кінця 1920-х рр. / вступ. ст., упоряд., комент. Олени Боряк ; Держ. агентство України з управління зоною відчуження ; Держ. наук. центр захисту культурної спадщини від техногенних катастроф ; Центр культурно-антропологічних студій. – Київ : Кліо, 2023. – 192 с. : іл., портр.

Про побут греків-урумів на Донеччині.

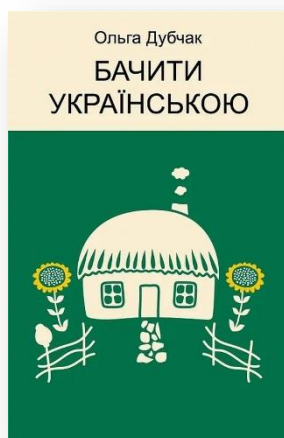
У збірці представлені етнографічні описи, зроблені у 1928–1929 рр. студентами Сталінського педагогічного технікуму у Мар'їнці – селищі, що до 1930 р. було районним центром Сталінської округи, згодом – Донецької області. Зафіксований студентами в першій чверті ХХ ст. «побут і розваги» мешканців Мар'їнки включає нариси з соціально-економічного життя, опис обрядів життєвого циклу (весілля, народження, смерть), молодіжних збірань і розваг, дитячих ігор, фольклорні записи (пісні, міський романс, колядки) тощо. Уведення цих матеріалів до наукового обігу стане ще одним переконливим доказом того, що витоки культурного розмаїття Донеччини слід шукати в українській етнічній традиції.

Дубчак, О. Чути українською. У світі звуки[u] і букв / Ольга Дубчак. – Київ : Віхола, 2022. – 192 с. : портр.

Це перша частина однієї дуже важливої серії в сучасному популярному мовознавстві, яка розповідає про норми української мови в доволі незвичному (навіть не канонічному) варіанті. Ця частина присвячена тому, що ми сприймаємо на слух, а саме звукам.

Книжка «Чути українською» не змушуватиме вас учити правила чи зубрити мовні закони. Завдання книжки – пояснити, за якими правилами й закономірностями працює звукова система, а ще – чому наша абетка майже досконала. І, звісно, переконати вас, що українська мова – це надзвичайно цікаво, легко і місцями навіть корисно.

Дубчак, О. Бачити українською. Слово в мовній картині світу / Ольга Дубчак. – Київ : Віхола, 2022. – 336 с. : портр.

Друга частина важливої серії в сучасному популярному мовознавстві, яка розповідає про норми української мови. Книжку «Бачити українською» присвячено найголовнішій одиниці мови – слову.

Мова – це не просто сукупність слів, що зберігаються в словниках, і не довільний набір значень. Мова – це спосіб мислення й відображення дійсності, це картина світу, яку почали малювати наші далекі пращури й продовжать довершувати наші далекі нащадки. Ми теж беремо безпосередню участь у її творенні, постійно доповнюючи та вдосконалюючи тло й сюжет. Наша мовна картина демонструє те, яким ми бачимо світ. А бачимо ми його українською.

Дубчак, О. Перемагати українською. Про мову ненависті й любові / Ольга Дубчак. – Київ : Віхола, 2022 – 144 с. : іл., портр.

Мова ненависті – річ погана, але під час війни – цілком добра й навіть необхідна. Як ми називаємо ворога? За якими мовленнєвими особливостями легко його розпізнаємо? Чи вміємо ми воювати словом? Чи достатньою є наша русофобія?

Авторка книжки «Перемагати українською» намагається розібратися з усіма цими питаннями й доводить, що воювати на мовному фронті так само важливо, як і безпосередньо на полі бою. Наша мова вміє давати відсіч ворогам і бути твердою крицею, однак для українського народу вона є передусім домом буття. Українська – це мова любові, ніжності й підтримки в тяжку мить. І саме зараз вона потрібна нам як ніколи.

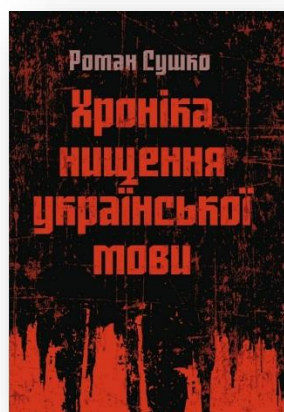
Магочій, П.-Р. Крим наша благословенна земля / Павло-Роберт Магочій ; [пер. з англ. О. Сидорчука, Н. Кушко]. – Ужгород : Вид-во Валерія Падяка, 2022. – 160 с. : іл.

Книга знайомить читача з важливими етапами цивілізаційного поступу на Кримському півострові – від доісторичних часів і до сьогодення. Вона цікаво розповідає про історію та культуру багатьох народів, які в різні епохи населяли ці території, сприймаючи Крим як свою вітчизну.

Сеїт-Джеліль, А. Ш. Кримськотатарська швидко. 2000 слів на кожен день / Абібулла Сеїт-Джеліль. – Харків : Фоліо, 2022. – 192 с. : іл.

Посібник буде корисний тим, хто вивчає кримськотатарську мову з початкового рівня. Він містить матеріал в межах розповсюджених тем спілкування як підлітків, так і дорослих співрозмовників. Весь лексичний матеріал посібника супроводжується перекладом українською мовою, що дає значні можливості працювати не тільки з допомогою вчителя, а й самостійно, легко контролюючи, наскільки добре ви запам'ятали значення слів і речень.

Сушко, Р. [Хроніка нищення української мови : праця](#) / Роман Сушко. – Київ : Центр учбової літератури, 2022. – 92 с.

У книжці «Хроніка нищення української мови» на основі документів показано, що русифікація як України, так і всіх народів, уярмлених імперією, ніяк не була самочинним, природнім процесом як це намагаються доводити апологети відновлення імперії, а цілеспрямованою державною політикою всіх російських режимів, починаючи від виокремлення московських правителів з-під залежності ханів й підпорядкування київської митрополії Московському патріархату в 1685 році, закінчуючи нинішнім режимом Путіна.

Цалик, С. М. Нариси з історії Криму у ХХ-ХХІ ст. : 1990-2014 рр. : додатковий матеріал для вчителів для 11 класу заг. серед. освіти : навч.-метод. посіб. / С. М. Цалик, О. П. Мокрогуз, О. В. Волошенюк. – Київ : Академія української преси : Центр вільної преси, 2022. – 65 с. : фотоіл., портр.

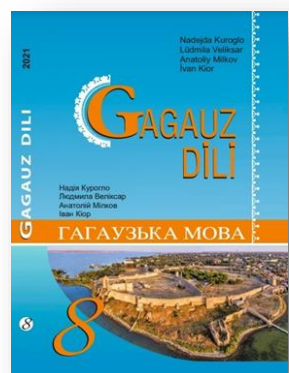
Перший серед низки аргументів, якими Росія виправдовує окупацію Криму, – це нібито належність півострова до етнічних «слов'янських земель». Цей посібник містить матеріали до занять з історії та громадянської освіти (11 кл.) і досліджує як відбувалося повернення кримських татар на історичну батьківщину та питання адміністративно-політичного статусу Криму. Також у фокусі – процеси тимчасової окупації російськими збройними силами АР Крим зимою 2014. Посібник пропонує низку завдань з формування навичок верифікації джерел, зокрема візуальних, і критичного мислення.

Чебанік, В. Графіка української мови. Рутенія = The Graphics of the Ukrainian Language / Василь Чебанік, Аліна фон Ерцен-Глерон, Анжеліка Корнієнко. – [Київ] : [Друкарський двір Олега Федорова], [2022]. – 184 с. : іл., портр.

Книга представляє історію створення та розвитку відновленої української абетки «Рутенія». Представлено 67 шрифтів проєкту «Рутенія», розроблених В. Чебаніком, приклади їх використання в різних сферах друкарської справи, графіки та інтролігації.

Книжка видана трьома мовами: українською, англійською, китайською.

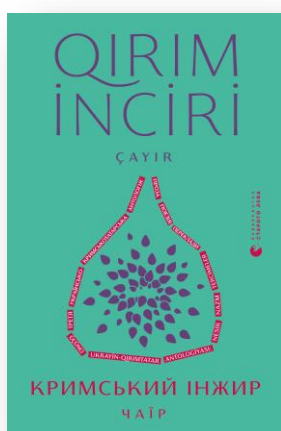
Гагаузька мова = Gagauz dili : підруч. для 8 кл. закл. заг. серед. освіти / Надія Курогло [та ін.]. – 2-ге вид., перероб. – Чернівці : Букрек, 2021. – 175 с. : кольор. іл.

Підручник з дисципліни «Гагаузька мова» для учнів 8 класу середньої загальноосвітньої школи.

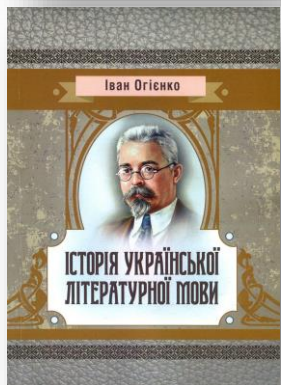
Ким ми є? Національні спільноти та корінні народи України / [упоряд. Дарія Тітарова]. – [Київ] : ГО «Українер», [2021]. – 670 с. : фотоіл.

Книга «Ким ми є? Національні спільноти та корінні народи України» розповідає читачам пізнавальні історії про життя, часом трагічні причини міграцій, побут та культуру, ремесла та мистецтво, цікаві ініціативи представників різних національних спільнот та корінних народів України. Матеріал для видання команда *Ukrainer* збирала протягом кількох останніх років, дослідивши понад 30 національних спільнот, що мешкають на території України. Серед них: гагаузи, приазовські греки, австрійці, роми, євреї, чехи, кубинці, нігерійці та інші, а також корінні народи України: українці, кримські татари, кримчаки та караїми.

Кримський інжир. Чаїр : [антологія] = Qırım inciri / [упоряд. А. Алієв, А. Левкова]. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2021. – 631 с.

Це третя антологія, видана за результатами однойменного українсько-кримськотатарського літературного конкурсу (2021 р.), що об'єднує прозу, поезію та переклади фіналістів. Збірка висвітлює Крим через родинні історії, буденність та культуру кримських татар, включаючи номінацію «Слова свободи» для політв'язнів.

[Іван Огієнко \(Митрополит Іларіон\). Історія української літературної мови](#) / Іван Огієнко (Митрополит Іларіон). – Київ : Центр учбової літератури, 2020. – 326 с.

В історичному розрізі, доступно і переконливо автор показав той воістину тернистий шлях, яким пройшла українська мова в умовах століть заборон, утисків, і обмежень, дослідив феномен незнищенності її як «душі нації», «найціннішого скарбу» народу.

[Дзюба, І. М. Бо то не просто мова, звуки... : цикл статей](#) / Іван Дзюба. – Дрогобич : Коло, 2012. – 380 с.

Статті автора на захист української мови, надруковані у 1988 році в газеті «Вечірній Київ». Повторне видання доповнене новішими публіцистичними виступами автора, цікавими листами-відгуками на його статті, в яких є корені сучасної мовної ситуації у нашій державі.

Свого не цурайтесь : твори укр. письм. про рідну мову : антологія / упоряд. В. Лучука ; за ред. І. Лучука. – Тернопіль : Богдан, 2009. – 895 с.

Відновлена й відредагована за авторським машинописом антологія буде цікава всім, хто не лише шанує рідну мову, але й цікавиться висвітленням її долі у творчості українських письменників.

Кардъако лого = Ана дылин лафы = Слово рідне : антологія художньої літератури греків Приазов'я : поезія та проза / упоряд. В. І. Кіур. – Донецьк : Донбас, 2005. – 304 с.

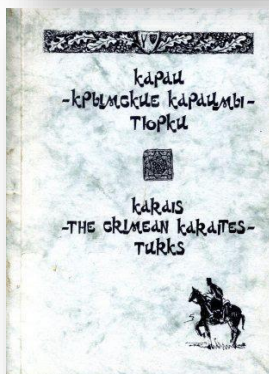
Це антологія художньої літератури греків Приазов'я, що містить поетичні та прозові твори румейською та урумською мовами з українськими перекладами. Вона об'єднує найкращі твори літераторів, що відображають історію, культуру та життя грецької громади.

Антологія є важливим джерелом для вивчення літературної творчості маріупольських греків.

Етнічні спільноти України: етнографічні особливості : рек. бібліогр. покажч. / авт.-уклад. С. М. Остапенко ; М-во культури і мистецтв України ; Нац. парламент. б-ка України ; Культурний центр народно-демократ. партії «Україна духовна». – Київ : Б. в., 2000. – 80 с.

Метою видання є представлення матеріалів з історії поселення національних меншин в Україні, їхнього побуту, характеру традиційно-побутової культури та міжетнічних взаємин у цій сфері, збереження і розвиток національної духовності українців у діаспорі

Полканов, Ю. А. Караи - крымские караимы - тюрки : история, этнография, культура = Karais - The Crimean Karaites - Turks / Ю. А. Полканов ; Государственный комитет Автономной Республики Крым по делам национальностей и депортированных граждан ; Ассоциация национально-культурных обществ Крыма. – Симферополь : [Б. в.], 1997. – 150 с. : ил., портр.

Книга присвячена дослідженню етногенезу, культури та історії караїв, обґрунтовуючи їхню приналежність до тюркських народів. У роботі аналізуються звичаї, релігія, фольклор і антропоніміка караїмів, проводяться паралелі з кримськими татарами, що підтверджують висновки вчених про тюркське походження етносу.

На нашій, на своїй землі : антологія різномовної поезії України. Кн. 1 / упоряд. А. К. Мойсієнко. – Київ : Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України, 1995. – 350 с.

Пропонований читачеві збірник – перша спроба показати широку палітру різномовної поезії України. До видання ввійшли кращі поетичні твори поетів, що живуть в Україні та пишуть національними мовами, а також поетичні переклади цих творів українською мовою. Вміщує поезії українською, білоруською, гагаузькою, грецькою, грузинською, ідиш, кримськотатарською, литовською, німецькою мовами.

Додаткову літературу до Міжнародного дня рідної мови ви можете знайти у нашому [електронному каталозі](#) та замовити у Публічній бібліотеці ім. Лесі Українки, публічних бібліотеках міста Києва.

Всі фото для огляду взяті з відкритих джерел мережі Інтернет.

Огляд підготувала	Гніда Т. В.
Редактор-бібліограф	Денисова С. О.
Літературний редактор	Трубайчук О. М.

Відділ електронних ресурсів та довідково-бібліографічного обслуговування:

вул. Олександра Кониського, 83-85

телефон: (044) 486-01-46, (068) 139-31-41

e-mail: 4bibliograf4@gmail.com

